

Ι. Ε. ΠΥΡΓΙΩΤΑΚΗΣ
Συντονιστής και επιστημονικός επιμελητής

1821-2021

200 χρόνια από την Μεγάλη
Ελληνική Επανάσταση

Αφιέρωμα της εφημερίδας *Ιεράπετρα 21ος Αιώνας* για τον εορτασμό
των 200 χρόνων από την Μεγάλη Ελληνική Επανάσταση

Ιεράπετρα 21ος Αιώνας

1821-2021: 200 χρόνια από την Μεγάλη Ελληνική Επανάσταση

Η μόνιμη αναδίφηση της
Ιστορίας στις
παλινδρομήσεις, τα λάθη
και τα πάθη του
παρελθόντος, μπορεί να
γίνει οδηγός για μια πιο ασφαλή πορεία προς
το μέλλον, αν θέλουμε βέβαια να
εξακολουθήσει να υπάρχει μέλλον και να
συνεχισθεί η Ιστορία· γιατί διαφορετικά το
μέλλον θα είναι ζοφερό. Γι' αυτό είναι πλέον
ανάγκη να διδασκόμαστε από την ιστορία,
να μαθαίνουμε από τα λάθη και τα πάθη μας.
Επέτειοι σαν κι αυτήν που εορτάσαμε το έτος
2021, αποκτούν μόνο τότε ουσιαστικό
περιεχόμενο, όταν χρησιμοποιούνται ως
αφετηρία για σκέψεις και αναστοχασμό:
Τί είχαμε, τί κάναμε, τί πρέπει να πράξουμε
στο μέλλον; Διαφορετικά παραμένουν άδεια
πουκάμισα, χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο,
δηλαδή πανηγύρια. Μακάρι το συγκλονιστικό
1821 να φωτίζει το δρόμο μας, με τις θετικές
και τις αρνητικές όψεις του. Χρήσιμες και οι
δύο.

ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ
REGION OF CRETE

ISBN 978-618-5365-11-0

9 786185 365110

Ι. Ε. ΠΥΡΓΙΩΤΑΚΗΣ
Συντονιστής και επιστημονικός επιμελητής

1821-2021

200 χρόνια από την Μεγάλη
Ελληνική Επανάσταση

Αφιέρωμα της εφημερίδας *Ιεράπετρα 21ος Αιών*
για τον εορτασμό των 200 χρόνων
από την Μεγάλη Ελληνική Επανάσταση

ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ 21ος ΑΙΩΝ

Τίτλος βιβλίου:
1821-2021: 200 χρόνια
από την Μεγάλη Ελληνική Επανάσταση

Συντονιστής και επιστημονικός επιμελητής:
Ι. Ε. ΠΥΡΓΙΩΤΑΚΗΣ
Ομότιμος Καθηγητής & πρ. Αντιπρύτανης
Πανεπιστημίου Κρήτης

Γενική επιμέλεια έκδοσης: **Μανόλης Κουφάκης**
Συντονισμός έκδοσης: **Κυριακή Αγγελάκη**
Σχεδιασμός εξωφύλλου: **Μανόλης Κουφάκης**
Στοιχειοθεσία-Σελιδοποίηση: **Μαρία Σούλα**
Εκτύπωση-Βιβλιοδεσία: **ΤΥΠΟΚΡΕΤΑ Α.Ε.Β.Ε.**

Copyright: **Ιεράπετρα 21ος Αιών**

1η Έκδοση: **Νοέμβριος 2022**

ISBN: **978-618-5365-11-0**

Εκδοτικός οίκος Ιεράπετρα 21ος Αιών
Μιχαήλ Κοθρή 45 - 72200 Ιεράπετρα
Τηλ : 28420 26356, Fax: 28420 26302
e-mail: ier21@otenet.gr

ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ
REGION OF CRETE

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση, αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

σελ.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

του Περιφερειάρχη Κρήτης

ΣΤΑΥΡΟΥ ΑΡΝΑΟΥΤΑΚΗ 8

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

του Διευθυντή της εφημερίδας

«ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ 21ος ΑΙΩΝ»

ΜΑΝΩΛΗ ΚΟΥΦΑΚΗ 10

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

από τον Ι. Ε. Πυργιωτάκη

Ομότιμο καθηγητή και πρ. Αντιπρύτανη

του Πανεπιστημίου Κρήτης,

Επόπτη του προγράμματος και επιστημονικό

επιμελήτη της έκδοσης του βιβλίου 14

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

από τον Ι. Ε. Πυργιωτάκη

Ομότιμο καθηγητή και πρ. Αντιπρύτανη

του Πανεπιστημίου Κρήτης,

συντονιστή του αφιερώματος 18

ΙΩΑΝΝΗΣ Ε. ΠΥΡΓΙΩΤΑΚΗΣ

Ομότιμος Καθηγητής

& πρώην Αντιπρύτανης Πανεπιστημίου Κρήτης

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΛΙΣΤΡΙΑΣ

Ο πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδας

και οι εκπαιδευτικές του προσπάθειες 38

σελ.

ΗΛΙΑΣ ΜΕΤΟΧΙΑΝΑΚΗΣ
τ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης
Ο ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΡΑΣ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο Ε΄ 48

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ
Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ
Η αξία της ελευθερίας
μέσα από τα απομνημονεύματά του 58

ΓΙΩΡΓΟΣ Ε. ΠΥΡΓΙΩΤΑΚΗΣ
τ. Αναπληρωτής Καθηγητής
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ 68

ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΑΝΑΒΑΚΗΣ
τ. καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Ο Αρχιμανδρίτης ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΔΙΚΑΙΟΣ
-ΦΛΕΣΣΑΣ ή ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑΣ
Ο Εθνομάρτυρας & Εθναπόστολος 78

ΕΛΠΙΝΙΚΗ ΝΙΚΟΛΟΥΔΑΚΗ-ΣΟΥΡΗ
Ομότιμη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Κρήτης
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΔΙΑΚΟΣ:
Ο απροσκύνητος ήρωας και το πρότυπο
αντοχής και σκληρών βασανιστηρίων 84

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΑΠΑΣ
Ομότιμος καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών
Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ
Ο φλογερός Πατριώτης 90

ΜΑΡΩ Κ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
Ομότιμη Καθηγήτρια Τμήμα Μαθηματικών ΕΚΠΑ
ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ 98

σελ.

ΜΕΡΟΠΗ ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
Ομότιμη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αθηνών
Η ΕΞΟΔΟΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ:
Μια μεγαλειώδης υπέρβαση 108

ΘΕΟΧΑΡΗΣ ΔΕΤΟΡΑΚΗΣ
Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ (1821-1830) 116

Ν. Ε. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ
Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΑΚΟΡΡΑΦΟΣ
Ο σχεδόν λησμονημένος
επαναστάτης του 1821 126

Ι. Ε. ΠΥΡΓΙΩΤΑΚΗΣ
Ομότιμος Καθηγητής-
πρώην Αντιπρύτανης Πανεπιστημίου Κρήτης
ΤΟ ΚΡΥΦΟ ΣΧΟΛΕΙΟ
ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ 134

Βιογραφικά σημειώματα
των συντελεστών του αφιερώματος 143

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ

*Η αξία της ελευθερίας
μέσα από τα απομνημονεύματά του*

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης (1770-1843) αποτελεί μία από τις κυριότερες μορφές της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Γόνος μεγάλης οικογένειας Κλεφτών και Αρματωλών αρχίζει τη δράση του κατά των Τούρκων από την εφηβική του ηλικία. Το 1806 αναγκάζεται από την απηνή καταδίωξη των Τούρκων να καταφύγει στη Ζάκυνθο, όπου υπηρετεί στον Γαλλικό και στον Αγγλικό Στρατό, διαβάζει βιβλία, γνωρίζει τα τεκταινόμενα στην Ευρώπη, αναπτύσσει την πολιτική και στρατιωτική του σκέψη, μυείται και μυεί άλλους στη Φιλική Εταιρεία και το 1821 επιστρέφει στην Πελοπόννησο πρωταγωνιστώντας στον αγώνα για την ελευθερία της Ελλάδας. Με τη στρατιωτική του ιδιοφυία οδηγεί τους Έλληνες σε σημαντικές νίκες (Βαλτέτσι, Τριπολιτσά, Καταστροφή Δράμαλη κ.ά.), εμπλέκεται στις πολιτικές διενέξεις και στους εμφύλιους πολέμους, φυλακίζεται, αποφυλακίζεται για να αντιμετωπίσει τον Ιμπραήμ, συνεχίζει να πολεμά μέχρι το τέλος της Επανάστασης, υποστηρίζει τον Καποδίστρια και αργότερα τον Όθωνα (παρά την καταδίκη και φυλάκισή του από την Αντιβασιλεία). Υπαγορεύει τα απομνημονεύματά του στον Γ. Τερτσέτη, τα οποία αποτελούν σημαντική παρακαταθήκη όχι μόνο για την ιστορική γνώση αλλά και για τις αξίες και τις στάσεις ζωής του Θ. Κολοκοτρώνη.

Από το κείμενο αυτό, στην πλέον πρόσφατη και προσπελάσιμη έκδοσή του (Διήγησις συμβάντων της ελληνι-

κής φυλής από τα 1770 έως τα 1836. Υπαγόρευσε Θ. Κ. Κολοκοτρώνης. Εισ.-Σχολ.: Ιακ. Μιχαηλίδης. Αθήνα: Η Καθημερινή, 2020), διατηρώντας τη γλωσσική διατύπωση (ορθογραφία και σύνταξη) του κειμένου, θα επισημάσουμε λίγα αποσπάσματα που αναδεικνύουν την αδιαπραγμάτευτη αξία της ελευθερίας για τον Κολοκοτρώνη.

Ο αγώνας για την ελευθερία είναι η κινητοποιήσιμη δύναμη στη ζωή και δράση του Κολοκοτρώνη. Ο αγώνας απέναντι στους Τούρκους αποτελεί το κύριο χαρακτηριστικό της οικογενειακής του και της εθνικής ιστορίας. Η αντιπαράθεση των Κολοκοτρωναίων με τους Τούρκους αρχίζει *«από τα 1553 όπου εφάνηκαν εις τα μέρη μας Τούρκοι, ποτέ δεν τους ανεγνώρισαν, αλλ' ήσαν εις αιώνιον πόλεμον»* (σελ. 62).

Πολλοί Κολοκοτρωναίοι (ανάμεσά τους ο πατέρας και αδελφοί του Θεόδωρου) ως Κλέφτες και Επαναστάτες, όπως και άλλοι Έλληνες, σκοτώνονται από τους Τούρκους κατά τα χρόνια της σκλαβιάς. Αυτοί οι συγγενείς και πρόγονοι έρχονται στον νου του Κολοκοτρώνη όταν μπαίνει στην απελευθερωμένη Τριπολιτσά:

«Όταν εμβήκα εις την Τριπολιτσά, με έδειξαν εις το παζάρι τον Πλάτανο όπου εκρέμαγαν τους Έλληνες, αναστέναξα και είπα: “άιτε, πόσοι από το σόγι μου και από το έθνος μου εκρεμάσθησαν εκεί, και εδιέταξα και τον έκοψαν» (σελ. 127).

Ο διαρκής αγώνας για την απελευθέρωση από τους Τούρκους δεν αποτελεί στοιχείο μόνο της οικογενειακής ταυτότητας και παράδοσης του Κολοκοτρώνη αλλά και της εθνικής του ταυτότητας και συνείδησης, καθώς θεωρεί ως ενιαία και αδιάσπαστη τη συνέχεια του ελληνικού έθνους από την Άλωση της Κωνσταντινούπολης του 1453

έως και την Ελληνική Επανάσταση του 1821. Αυτό φαίνεται χαρακτηριστικά από την αποστομωτική απάντηση που έδωσε στον Άγγλο Αντιναύαρχο Άμιλτον, ο οποίος του πρότεινε οι Έλληνες να ζητήσουν συμβιβασμό με τους Τούρκους και η Αγγλία να μεσιτεύσει:

«Αυτό δεν γίνεται ποτέ, ελευθερία ή θάνατος· εμείς Καπετάν Άμιλτον ποτέ συμβιβασμόν δεν εκάμαμεν με τους Τούρκους· άλλους έκοψε, άλλους εσκλάβωσε με το σπαθί και άλλοι, καθώς εμείς, εξούσαμεν ελεύθεροι από γενεά εις γενεά· Ο βασιλεύς μας εσκοτώθη, καμμία συνθήκη δεν έκαμε· η φρουρά του είχε παντοτινόν πόλεμον με τους Τούρκους και δυο φρούρια ήταν πάντοτε ανυπότακτα· - με είπτε, ποία είναι η βασιλική φρουρά του, ποία είναι τα φρούρια· η φρουρά του Βασιλέως μας είναι οι λεγόμενοι Κλέφται, τα φρούρια η Μάνη και το Σούλι και τα βουνά· έτζι δεν με ομίλησε πλέον». (σελ. 216). Όπου, «*βασιλεύς*» εννοείται ο τελευταίος Αυτοκράτορας του Βυζαντίου, Κωνσταντίνος Παλαιολόγος.

Από μόνο του το παραπάνω απόσπασμα δίνει αποστομωτική απάντηση σε όσους σήμερα αμφισβητούν την εδραιωμένη εθνική συνείδηση των Ελλήνων του 1821, σε όσους προσεγγίζουν μονόπλευρα την Ελληνική Επανάσταση του 1821 ως ένα από τα επαναστατικά κινήματα των αρχών του 19ου αιώνα στην Ευρώπη και αρνούνται να την αναγνωρίσουν ως την κορωνίδα μιας μακράς σειράς επαναστάσεων, εξεγέρσεων, ανταρσιών, συγκρούσεων που έλαβαν χώρα στον ελληνικό χώρο κατά τη διάρκεια της τουρκικής κατάκτησης και είχαν πάντα ως κύριο αίτιο και υπόβαθρο την εθνική και θρησκευτική αντιπαράθεση Ελλήνων και Τούρκων.

Για τον Κολοκοτρώνη, ο αγώνας για την ελευθερία δεν

υποστέλλεται, δεν υποτάσσεται σε απειλές, δεν υποχωρεί στις στερήσεις. Έτσι, όταν ο Ιμπραήμ ζήτησε από τους Μεσσήνιους να προσκυνήσουν και να υποταχθούν εκ νέου, απειλώντας τους ότι θα καταστρέψει τα χωριά και θα κάψει τα ελαιόδεντρά τους, ο Κολοκοτρώνης του έστειλε το μήνυμα: «*όχι τα κλαριά να μας κόψης, όχι τα δένδρα, όχι τα σπήτια που μας έκαψες, μόνον πέτρα απάνω στην πέτρα να μη μείνη, ημείς δεν προσκυνούμε· τι τα δένδρα μας αν τα κόψης και τα κάψης, την γην δεν θέλει την σκώσεις και η ίδια η γης που τα έθρεψε, αυτή η ίδια γη μένει δική μας και τα μετακάνει. Μόνον ένας Έλληνας να μείνη πάντα θα πολεμούμε και μην ελπίζης πως την γην μας θα την κάψης δική σου· βγάλτο από τον νου σου*» (σελ.232). Είναι μια απάντηση που συνεχίζει σε μια ενιαία εθνική ιστορική γραμμή την ηρωική απάντηση «*Μολών λαβέ*» του Λεωνίδα, την απόρριψη από τον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο ανάλογης πρότασης για παράδοση της Κωνσταντινούπολης το 1453 και προδιαγράφει το ΟΧΙ του 1940. Είναι μια συνεχής υπενθύμιση ότι η ελευθερία της πατρίδας αποτελεί υπέρτατη αξία πάνω από περιουσιακά και άλλα στοιχεία που διευκολύνουν την καθημερινή ζωή και δε συμψηφίζεται ούτε ανταλλάσσεται με αυτά.

Όποιος αγωνίζεται για την ελευθερία είναι ανάγκη να υπερβαίνει τους ψυχρούς υπολογισμούς, να ξεπερνά τους δισταγμούς και να κινείται με πυξίδα την επίτευξη της υπέρτατης αυτής αξίας, γνωρίζοντας εκ των προτέρων ότι διακινδυνεύει χωρίς να έχει ούτε τη συμφωνία και την υποστήριξη όλων στον αγώνα αυτό ούτε εξασφαλισμένη την επιτυχή έκβασή του: «*Ο κόσμος μάς έλεγε τρελούς· ημείς, αν δεν είμεθα τρελοί, δεν εκάναμεν την επανάστα-*

σιν, διατί ηθέλαμεν συλλογισθή πρώτον δια πολεμοφόδια, καβαλαρία μας, πυροβολικό μας, πυροτηθήκαις μας, τα μαγαζιά μας, ηθέλαμεν λογαριάσει την δύναμιν την εδικήν μας, την Τούρκικη δύναμη· τώρα οπού ενικήσαμεν, οπού ετελειώσαμεν με καλό τον πόλεμόν μας, μακαριζόμεθα, επαινόμεθα· αν δεν ευτυχούσαμεν, ηθέλαμεν τρώγει κατάραις, αναθέματα» (σελ. 216-217).

Η έγνοια του για την ελευθερία της Ελλάδας είναι διαρκής, και, όπως και άλλοι Κλέφτες, ζητάει από τους Άγγλους, Γάλλους και Ρώσους, που εναλλάσσονται στην κατοχή των Επτανήσων, βοήθεια για τον σχηματισμό σωμάτων που θα πολεμούσαν για την ελευθερία της Ελλάδας.

Σε συνομιλία του το 1805 με τον αρχηγό των ρωσικών στρατευμάτων στη Ζάκυνθο, ο οποίος στρατολογεί Έλληνες για τους πολέμους κατά των Γάλλων του προτείνει: «*Αν θέλετε όμως στρατιώτας δια να ελευθερώσωμεν την πατρίδα μας σε υπόσχομαι και 5 και 10 χιλιάδας στρατιώτας· μία φορά εβαπτισθήκαμεν με το λάδι, βαπτιζόμεθα και άλλη μίαν με το αίμα δια την ελευθερίαν της πατρίδος μας*» (σελ.71).

Η θυσία για την ελευθερία της πατρίδας αποκτά αξία ισότιμη με αυτή του μυστηρίου της ορθόδοξης βάπτισης. Μαζί με την επιθυμία για λευτεριά στερεώνεται μέσα του και η πεποίθηση πως «*ό,τι κάμωμε, θα το κάμωμε μονάχοι και δεν έχωμε ελπίδα καμμία από τους ξένους*» (σελ. 98), που αποτελεί και σημερινή πραγματικότητα.

Μόνη του ελπίδα για βοήθεια στον δίκαιο αυτό αγώνα είναι η Παναγία, συνδέοντας τη θρησκευτική του πίστη με τον αγώνα για την εθνική ελευθερία, όπως εμφανίζεται σε ποικίλα σημεία της Διήγησις... Χαρακτηριστικό το ση-

μείο όπου αναφέρει ότι, μετά την αποτυχημένη πολιορκία της Καρύταινας τον Απρίλιο 1821 και τη διαφωνία του με τους άλλους καπεταναίους για τη συνέχεια των πολεμικών δράσεων, απομένοντος μόνος του προσευχήθηκε για την επιτυχία του αγώνα:

«Ήτον μια εκκλησιά εις τον δρόμον (η Παναγιά στο Χρυσοβίτζι), και το καθησίο μου ήτον που έκλαιγα την Ελλάδα: Παναγιά μου βοήθησε και τούτην την φορά τους Έλληνες δια να εμψυχωθούν» (σελ. 109). Είναι τόσο ισχυρή η πεποίθησή του ότι ο αγώνας για την απελευθέρωση της Ελλάδας είναι δίκαιος και για αυτόν τον λόγο και ευλογημένος, ώστε πολύ πριν την Επανάσταση του 1821, όταν έχει καταφύγει στη Ζάκυνθο, επισκεπτόμενος την κατεστραμμένη από τους Τούρκους Αγία Μονή κάνει ένα τάμα: *«Παναγιά μου βοήθησέ μας να ελευθερώσωμεν την Πατρίδα μας από τον Τύραννο, και να σε φκιάσω καθώς και ήσουν πρώτα. Με εβοήθησε, και εις τον δεύτερον χρόνον της επαναστάσεώς μας επλήρωσα το τάμα μου και την έφκιασα»* (σελ. 82).

Άλλωστε, κατά τον Κολοκοτρώνη, ο αγώνας για την ελευθερία της πατρίδας είναι σύμφυτος με τον αγώνα για τη διατήρηση της θρησκευτικής ταυτότητας: *«όταν επιάσαμε τα άρματα, είπαμε πρώτα υπέρ Πίστεως και έπειτα υπέρ Πατρίδος»* ανέφερε στον λόγο που εκφώνησε στην Πνύκα το 1838 απευθυνόμενος σε μαθητές του Γυμνασίου και φοιτητές του Πανεπιστημίου (Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία. Ο λόγος του Κολοκοτρώνη στην Πνύκα. Αθήνα: 2008)

Για τον Κολοκοτρώνη η Ελληνική Επανάσταση του 1821 ήταν μία ξεκάθαρα εθνική επανάσταση, την οποία

διακρίνει από άλλα πολιτικο-κοινωνικά κινήματα της εποχής του: *«Η επανάσταση η εδική μας δεν ομοιάζει με καμμιάν απ' όσες γίνονται την σήμερα εις την Ευρώπην. Της Ευρώπης αι επαναστάσεις εναντίον των διοικήσεων των είναι εμφύλιος πόλεμος. Ο εδικός μας πόλεμος ήτον ο πλέον δίκαιος, ήτον έθνος με άλλο έθνος, ήτον με ένα λαόν, οπού ποτέ δεν ηθέλησε να αναγνωρισθεί ως τοιούτος, ούτε να ορκισθεί, παρά μόνο ό,τι έκαμνε η βία. Ούτε ο Σουλτάνος ηθέλησε ποτέ να θεωρήσει τον Ελληνικόν λαόν ως λαόν, αλλ' ως σκλάβους»* (σελ. 216).

Είναι μία σαφής απάντηση σε όσους αμφισβητούν τον εθνικό χαρακτήρα του Αγώνα, χωρίς, βέβαια, να αρνούμαστε ότι μέσα στο πλαίσιο τόσο μεγάλων ιστορικών γεγονότων εμφιλοχωρούν και άλλες επιδιώξεις (πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές, προσωπικές) που ενίοτε υπερπροβάλλονται έναντι της γενικής επιδίωξης: της ελευθερίας του έθνους.

Όπως ανέφερε και στον λόγο της Πνύκας ο Κολοκοτρώνης, *«ως μία βροχή έπεσε εις όλους μας η επιθυμία της ελευθερίας μας»*, αλλά *«ίσως όλοι θέλαμε το καλό, αλλά καθένας κατά τη γνώμη του»*.

Από τα αποσπάσματα αυτά προβάλλει και ένα ακόμα χαρακτηριστικό του Κολοκοτρώνη, το οποίο έχει αναδειχθεί λιγότερο από όλα τα άλλα: η πολιτική του σκέψη, η οποία αναπτύχθηκε κατά τα έτη της παραμονής του στη Ζάκυνθο, σε μια χρονική περίοδο μεγάλων ανακατατάξεων και αλλαγών που συνέβαιναν σε όλη την Ευρώπη. Ο Κολοκοτρώνης, όπως φαίνεται από τα απομνημονεύματά του, γνώριζε και ανέλυε τα τεκταινόμενα στην Ευρώπη (πολέμους μεταξύ κρατών, επαναστατικά κινήματα) και τα συνέδεε με τα γεγονότα στην Ελλάδα. Έτσι, εκφράζει

την εκτίμησή του προς τη Γαλλική Επανάσταση και τον Ναπολέοντα για τη συμβολή τους στην πολιτική χειραφέτηση των λαών:

«Η Γαλλική επανάσταση και ο Ναπολέων έκαμε, κατά την γνώμη μου, να ανοίξη τα μάτια του Κόσμου. Πρωτίτερα τα έθνη δεν εγνωρίζοντο, τους βασιλείς τους ενόμιζαν ως θεούς της γης, και ότι και αν έκαμναν, το έλεγαν: καλά καμωμένο. Δια αυτό και είναι δυσκολώτερο να διοικήσης τώρα λαόν». (σελ. 99).

Ο αγώνας για την ελευθερία της Ελλάδας, όπως προσπαθήσαμε να δείξουμε μέσα από συγκεκριμένα αποσπάσματα από τα απομνημονεύματά του, είναι το κύριο χαρακτηριστικό της σκέψης, της δράσης, της ίδιας της ζωής του Γέρου του Μοριά. Ο Κολοκοτρώνης θεωρεί τον αγώνα για την ελευθερία της πατρίδας ως ένα χρέος τιμής, ως ένα χρέος ζωής απέναντι στον εαυτό του, στην οικογενειακή του ιστορία, στους συγχρόνους του, σε όλους τους Έλληνες, απέναντι στην Ελλάδα. Δεν είναι τυχαίο ότι με αυτή τη σύντομη ανασκόπηση της ζωής του κλείνει τα απομνημονεύματά του: *«Όσον ημπόρεσα έκαμα το χρέος μου εις την πατρίδα και εγώ και όλη η φαμελιά μου· είδα την πατρίδα μου ελεύθερη, είδα εκείνο οπού εποθούσα εγώ, και ο πατέρας μου, και ο Πάπος μου και όλη η γενεά μου, καθώς και όλοι οι Έλληνες»* (σελ. 273).

Τα απομνημονεύματα του Θ. Κολοκοτρώνη αποτελούν σημαντική ιστορική πηγή για τα πολεμικά γεγονότα, τις πολιτικές έριδες, τον καθημερινό βίο των Ελλήνων τόσο κατά την τελευταία πεντηκονταετία πριν από το 1821 όσο και κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης. Ταυτόχρονα, αποτελούν και μία κιβωτό των αξιών που χαρακτήριζαν όσους αγωνίστηκαν για την απελευθέρωση

της Ελλάδας. Μέσα από τον ανεπιτήδευτο λόγο του Θ. Κολοκοτρώνη προβάλλουν αυτές οι ιδέες και οι αξίες, με κυριότερη την αξία της ελευθερίας, που όχι μόνο ενέπνευσε τον ίδιο και τους Έλληνες του 1821 στον μεγαλειώδη αγώνα τους, αλλά και που μπορεί να εμπνεύσει τους σύγχρονους Έλληνες στη συνεχή προσπάθεια για ελευθερία και εθνική ανεξαρτησία μέσα στους χαλεπούς καιρούς που ζούμε.

